

OSMANLI DEVLETİNDE DUL VE YETİMLER¹

AHMET ERYÜKSEL

İslam inancında insan haklarına riayet edilmesine büyük önem verilmiştir. Bu itibarla himaye edilmeye ihtiyaçları olduklarından dolayı yetimlerin hakları her haktan üstün tutulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de yetimlerin haklarını yiyenler için çok sert ifadeler kullanılmıştır. Aynı zamanda, yetimlerin cemiyet içindeki hukuki durumlarını düzenleyen ve onların haklarının gözetilmesi gerektiğini ifade eden bir çok hadis-i şerifler mevcuttur.

İslam Dini'nde yetim haklarına karşı bu derece titizliğin gösterilmesinden dolayı tarihte kurulmuş Müslüman devletlerinde de bu konuda gereken hassasiyet gösterilmiştir. İşte bu itibarla Osmanlı Devleti'nde de yetimlerin hakları aynı hassasiyetle korunmuştur. Osmanlı Devleti'nde gerek dul ve yetimlerin haklarının gözetilmesi ve gerekse diğer yardıma muhtaç insanların toplum içerisindeki hayatlarını idame edebilmelerini sağlamak amacıyla sosyal yardımlarla ilgili teşkilatlar tesis edilmiştir. Bu teşkilatların en önemlisi vakıflar olmuştur. Vakıfların da, bilhassa avarız ve müessesât-ı hayriye isimlerini taşıyanları, toplumdaki bu yardıma muhtaç kişilere yönelik sosyal yardımları organize edici özelliğe sahip olmuştur. Osmanlı döneminde çok büyük ve önemli sosyal etkilere sahip olan vakıfların etkileri, özellikle kendisini iktisadî ve sosyal açıdan güçsüz, zayıf ve fakir kimselere sunulan yardımlarda göstermiştir. Toplumda bulunan bu yardıma muhtaç kimseler, vakıf şeklinde kurulan hastane ve yetimhanelerde, aşevleri ve imarethanelerde, medrese ve şifa yurtlarında tedavi edilmiş, doyurulup barındırılmış, donatılıp okutulmuşlardır.

Osmanlı döneminde sosyal yardımlarla ilgili en önemli teşkilatın vakıflar olduğunu belirtmiştik. Yine aynı devlet döneminde, sözkonusu yardımlara yönelik başka teşkilatlar da kurulmuştur. Meselâ; 11 Haziran 1868 tarihinde bugünkü Kızılay'ın temelini oluşturan Mecerûhîn ve Mardâ-yı Askeriye İmdat ve Muâvenet Cemiyeti, 1868 yılında Tuna Valisi Mithat Paşa tarafından çocuklar için açılan İslahhâneler, 1872 yılında kurulan Dâruşşafaka ve 1915 yılında Trablusgarb ve Balkan savaşlarında şehit olan çocukların koruması amacıyla yönelik Dârüleytamlar bu teşkilatlara birer örnek olarak gösterilebilir.

Osmanlı döneminde kurulan bu teşkilatların yanında, yetimlerin mallarını koruma ve onların toplum içerisindeki sosyal yaşamlarını idame ettirmeleri amacıyla devlet yöneticileri tarafından çeşitli ferman ve hükümler de sâdır olmuştur. Aşağıda transkripsiyonunu vereceğimiz fermanlar ve hükümler, bu konuya açıklık getiren önemli

¹ Bu çalışma, İstanbul Müftülüğü Şeriye Sicilleri Arşivi, İstanbul Mahkemesi, 213 nolu ferman defteri çerçevesinde yapılmıştır.

misallerdir. Sözkonusu bu hükümler, İstanbul Şeriyeye Sicilleri Arşivi, İstanbul Mahkemesi. 213 nolu ferman defterinden alınmıştır.

Aşağıda vereceğimiz ilk örnek, Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse²'de vefat edenlerin yetimlerine intikal eden gayr-i menkullerin keşif ve tahmini işlerinde fazla harç alındığı ve bundan böyle fazla harç alınmamasına dair bir hükümdür:

"Mârûz-ı çâker-i dirîneleridir ki.

Dersa'âdet ve Bilâd-ı Selâse ahâlîsinden vefat edenlerin eytâmına irsen intikal eden hâne ve dükkân ve akâr-ı sâirenin keşf ü tahmininde ta'yîn olunan ebniye halîfesi tarafından ziyâde harç alınmakta olduğundan bundan böyle bu husûsa bir gûne fesad karışmamak ve ziyâde şey istenmemek için vukû' bulacak tahminlerin sahibi ebniye meclisinde harcını virüb nezâret-i âcizî mührüyle memhur pusulasını alması hususuna bi'l-isti'zân irâde-i seniyyeye müte'allik ve şerefsudûr buyurulmuş olduğundan ba'demâ bu ahvâlin icrâsıyla keyfiyetin cânib-i seniyy-i'l- menâkib-i fetevâpenâhilerine dahî 'arz ve iş'arla husûsu taraf-ı çâkerâneme hitaben beyaz üzerine şerefsudûr buyurulan bir kıt'a buyruldu-yı 'âlîde emr ü fermân buyurulmuş olmağla keyfiyetin lâzım gelenlere emr ü ferman buyurulması hususuna müsâ'ade-i 'aliyye-i meşihatpenâhîde bîdirîğ ve sezâvâr buyurulmak bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l- emrindir. Fî 24 L (Şevval) sene 68 (12.8.1852)."

Osmanlı Devleti yöneticileri tarafından gayr-i müslimlerin yetimlerinin bakımı, yedirilip içirilmeleri, okutulmaları, yani kısaca, onların da toplum içindeki sosyal yaşamlarını garanti altına almak için çeşitli ferman ve hükümler sâdır olmuştur. Aşağıda vereceğimiz ikinci hüküm ise, keşişhâne tarafından tasarruf edilmekte olan, gerek yetimlerin malları ve gerekse sâir şahısların mallarıyla ilgili îcâb eden titizliğin gösterilmesi ve gereksiz istihdâmın önlenmesi konusunda dönemin pâdişahı tarafından sâdır olunan bir fermandır:

"Akzâ kuzâtu'l- müslimîn evlâ vülâtü'l- muvahhidîn ma'denü'l- fazl ve'l- yakın râfi'u a'lâmü's- şerî'ati ve'd-dîn vârisü'l- ulûmü'l- enbiyâi ve'l- murselîn el- muhtassu bi mezd-i 'mâyeti'l- melikü'l- mu'în mevlânâ İstanbul kadısı zîdet fezâiluhü tevki'-i refî'-i humâyunum vâsil olıcak ma'lûm ola ki, Rum milleti keşişhânesi bir müddetten berü usûlünden çıkarak keşişhâne-i mezkûrun dâiresi zımnında istidâne olunan emvâl-i eytâm zâyî' olmak derecesine varmış olduğuna ve emvâl-i merkûmenin telef ve serefden vikâyesi lâzımeden idüğüne mebnî keşişhâne-i mezkûrun muhâsebeleri cemâ'at-i mu'teberânından dört neferimiz pusula ve oniki nefer senedliler ma'rifetleriyle rü'yet olunarak hibe ve masârifât-ı zâidenin bi't-takdir t'arifât-ı lâzımenin icrâsıyla keşişhâne-i mezkûr irâde ve masârifâtının karşılaştırılması esbâbı istihsâl olunmak ve emvâl-i eytâmın fâizleri vaktiyle edâ ve asıl malları dahî celb olundukça ashâbına te'diye ve ifâ kılınmak ve ba'zı iltimâsına mebnî keşişhâne-i mezkûrde bi'lüzüm adamlar istihdâmıyla beyhûde hibe virülmek üzre bir hüsn-i nizâm ve rabıtaya bend ü tekkîki bâbında ruhsatı hâvî bir kıt'a emr-i şerîfim sudûru hâlâ İstanbul ve tevâbi'i Rum Patriği iftihârü muhtârî'l- milleti'l- mesîhiyye Antamidir râhib dâmet rûbetuhü tarafından bâ takrîr istid'â olunub vâki' olmağla mâl-ı eytâm ve sâirenin telef ve serefden vikâyesi lâzımeden olduğundan bu husûsa 'ale'd-devâm patrik bulunanlar dahî

² Eskiden İstanbul, Edirne ve Bursa hakkında kullanılan bir tâbir.

takayyüd ve ihtimam iderek emvâl-i eytâm (.....) ve rütbesine dikkat ve muğâyir-i hareket vukû'ıyla emvâl-i merkûme telef olarak herkesin alacağı virilmez ve mütevellisi patrik-i mûmâ ileyh ile zikr olunan ta'ahhüd pusulalılara ve senedlilere 'âid ve râci' olacağından ana göre cümlesi tarafından bi'l- ittihâd ve ihtimam ve dikkat olunmak üzere emr-i şerîfim itâsı hususu meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyemden tensib ve inbâ olunmuş ve ol vecihle icrâsı hususuna irâde-i seniyye-i mülûkânem ta'allukıyla ol bâbda emr-i hümâyun-ı şekvetmâkrûn-ı pâdişâhânem şerefrîz-i sunûh ve sudûr olmuş olmağın muktezâ-yı münîfi üzere dîvân-ı hümâyunumdan mahsûsan işbu emr-i celîlî'l-kâdrim sâdır ve itâ olunmuştur. İmdi sen ki mevlânâ-yı mûmâ ileyhsin keyfiyet ma'lûmun oldukda bu husûsa 'ale'd-devâm patrik bulunanlar ve zikr olunan ta'ahhüd pusulalılar ve senedliler tarafından takayyüd ve ihtimâm-ı tâm olunub bir vakitte muğâyir-i vaz' ve hareket vukû'a gelmeyecek keşişhâne-i mezkûrda ol makule zâid ve bî lüzûm kimesneler istihdam olumayarak gerek emvâl-i eytâm ve gerek sâirenin telef ü serefdan vikâyesiyle faizlerinin vaktiyle ashâbına itâ ve asl-ı malları dahî celb olundukça te'diye ve ifâ ile keşişhâne-i mezkûrun hüsn-i idâresi eshâbının istihsâli hususu patrik-i mûmâ ileyhe bi'l- ifâde iş bu emr-i şerîfim sicill-i mahfûza kayd ü sebt birle vedlerinde ibkâ ve 'ale'd-devâm infâz ve icrâsına dikkat ve i'tinâ eylemen babında ferman-ı âl-i şanın sâdır olmuştur buyurdum ki, vusul buldukda ol bâbda vech-i meşrûh üzere şerefyâfte-i sudur olunan ferman-ı vâcibü'l- ittübâ' ve lâzîmü'l- imtisâlimin mazmûn-ı itâatmâkrûnuyla 'amel ve hareket eylesin, şöyle bilesin, 'alâmet-i şerîfe itimad kılasın.

Tahrîren fî evâil-i şehri recebi'l- ferd, sene 1257 (19.8.1841)."

Aşağıda vereceğimiz üçüncü ferman ise, Ermeni milletinin yetim ve fakir çocuklarının İncil okuma ve öğrenmeleri için Ermeni mektebine dışarıdan hiçbir kimsenin müdâhale etmemeleri konusundadır:

"Akzâ kuzâtı'- müslimîn evlâ vülâtü'l muvahhidîn ma'denu'l- fazl ve'l-yakin râfiû a lâmi'ş- şerî'ati ve'd- din vârisü 'ulûmî'l-enbiyâi ve'l-murselin el- muhtassu bi mezîd-i inâyeti'l- meliki'l-mu'in mevlânâ İstanbul kadısı zîdet fezâiluhû tevki'-i refî'-i hümâyun vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, Dersââdetimde Kumkapı hâricinde Kürkçübaşı Süleyman Ağa Mahallesiinde kâin Ermeni milletinin eytâm ve fukarâ ve bî mesken zükûr ve inâs çocuklarına mahsus bir bâb mektebe cânibden ba'zı kimesneler müdâhale ve ta arruzdan hâli olmadıkları beyânıyla vukû' bulan ta'arruz ve müdâhalenin men' ve def'i zımnında emr-i şerîfim sudûrunu Dersââdetimde mukîm Ermeni patriği Estepan nâm râhibin rikâb-ı hümâyunuma memhur arzuhal takdîmiyle istid'â eylediğine ve fi nefsi'l-emr millet-i mezbûre çocuklarının mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu vecihle bilâ ref'-i savt İncil taallüm ve kırâat eylemek üzere tahsîs kılınmış olunan mekteplerine dahl u ta'arruz olunmamak üzere tevârih-i muhtelifede müte'addid evâmir-i şerîfem virilmiş idüğü kuyûddan müstebân olduğuna binâen ol vecihle icâbından vâki' olunan müdâhale ve ta'arruzunun men' ü def'i husûsuna mübâderet olunmak fermanım olmağın imdi sen ki mevlânâ-yı mûmâ ileyhsin keyfiyet ma'lûmun oldukda millet-i mezbûre çocukları ref'-i savt ile ehl-i islâmın iz'âcına mücib hareket etmedikleri halde müdâlahe-i vakıtanın men'yle mesâğ-ı şer'-i şerîf olduğu üzere mekteb-i mezbûrda bilâ ref'-i savt ta'allum ve kırâat-i İncil eylemelerine kimesne tarafından bî vech-i

mümâne 'at olunmamak bâbında fermân-ı 'âlişânım sâdir olmuştur buyurdum ki, hukm-i şer'-i şerîfimle vusul buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzre şerefyâfta-i sudûr olunan fermân-ı vâcibi'l-ittibâ' ve lâzûmül-îmtisâlimin mazmûn-ı itâ'atmakrûnuyla 'amel ve hareket eylesin şöyle bilesin 'alâmet-i şerîfe i'timâd kulasın.

Fî evâil-i şehri-i zilhicce, sene 1247 (2.7.1832)".

Dördüncü ferman, İstanbul Kısmet-i Belediye Mahkemesiyle ilgili, daha sonrakiler ise adı geçen bu mahkemenin 1860 yılında İstanbul Bâb Mahkemesi'ne ilhakı ve nizamnamesiyle ilgilidir.

Dördüncü belge târihsizdir. Fakat ferman defterindeki belgelerin kayıt sırası nazar-ı dikkate alındığında bu belgeye tahmîni olarak 1852 tarihini vermek mümkündür. Beşinci belgenin tarihi --.11.1860, altıncısı ise 15.11.1860'tır.

İstanbul Mahkemesi'ne bağlı Kısmet-i Belediye Mahkemesi, İstanbul ve Bilâd-ı Selâsede bulunan esnafın tereke işleriyle, emvâl-i eytâm, yani, yetimlerin mallarıyla ilgili işlere bakan bir mahkemedir. Bu mahkeme, bu belgelerden anlaşıldığına göre 1852 yılında yukarıda bahsedilen işlere bakmak için kurulmuş ve 1860 yılında da yine İstanbul Mahkemesi'ne bağlı olan Bâb Mahkemesi'ne ilhak olunmuştur.

Bâb Mahkemesi, İstanbul, Kâhire, Şam, Bağdat, Selanik gibi büyük şehirlerin hepsinde bulunmaktadır. Fakat biz, bunların en önemlisi ve tanınmış olması ve konumuzun da bu mahkeme olması nedeniyle İstanbul Bab Mahkemesi üzerinde duracağız. Ama önce İstanbul Kısmet-i Belediye Mahkemesi'ne âit belgeyi aşağıya derc edelim:

"Emvâl-i eytâmın telef ve serefden vikaye ve muhafazası niyet-i hayriyesiyle emvâl-i merkûmenin idâre ve idânesinden muktezâ görünen usûl-i te'miniye ile furûât-ı sâiresi hakkında tedâbir-i lâzîmenin bir komisyon teşkiliyle bi'l-etrâf müzâkere olunması şerefsudûr ve sunûh buyurulan irâde-i kerâmet-'âde-i hazret-i hilâfet-penâhi muktezâ-yı celilinden olmasıyla ber muktezâ-yı irâde-i seniyye emvâl-i eytâm nâzırı semâhatlü Tahsin Beyefendi hazretleri birliğinde oldukları halde birkaç defâ meclis-i vâlâ³ dâiresinde ictima' ile maslahatın icâbı lede'l-mülâhaza cenâb-ı rabb-i mu'in halife-i rû-vi zemîn ve müeyyed-i kavânin adl-i ayin velinimet-i bi-minnetimiz velinimet-i âlem şehinşâh-ı merâhim-şiyem efendimiz hazretleri nice nice me'ser-i hayriye ve celileve muvaffakiyetle serîr-i şevket-masîr-i mülûkânelerinde ber-karar buyursun hemîşe himmet-i bülend mürettib-i hazret-i pâdişâhi sâye-i şevket-vâye-i cenâb-ı cihandârîde müstezıl olan sunûf-ı tebe'a ve berâyânın husûl-ı sa'âdet halleri kaziyye-i adliyesine masrûf ve ma'tûf buyurulmakda olduğu misillü emvâl-i eytâm hakkında dahî isâbet-efzâ-yı sunûh ve sudûr buyurulan emr ü fermân-ı ma'delet-ünvân-ı cenâb-ı pâdişâhi mücerred aceze-i eytâmın hukûk-ı meşru'aları telef ve hasardan muhafaza olunmak efkâr-ı mehâsin şîârına mebni olmasıyla böyle bir emr-i hayrın sûret-i müzâkere ve tedkiki hizmetinde bulunduğumuzun vâcibe-i teşekkürü bi'l-ifâ icâb-ı hâlin ve maslahata göre mebâne-i âcizânemizde müzâkeret ve mübâhasât cereyan ederek anın üzerine olunan mütâleâta tatbikan bend bend kaleme alınan

³ "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye"nin kısa adıdır. 1837 yılında kurulan Meclis-i Vâlâ, halk ve hükümet arasındaki davalara bakardı. 1861 yılında yetkileri genişletilerek üç dâireye ayrılmış ve 1867 yılında ilga olunarak yerine "Şûrâ-yı Devlet" kurulmuştur.

nizamnâme müsveddesi leffen takdîm kılını zikrolunan nizamnâmede muharrer mevad kabûl-kerde-i huzzâr olarak fakat nâzır-ı müşârün ileyh maiyyetinde istihdâm olunacak ketebe ve me'murine maaş tahsisi lâzımgeldiği misillü nâzır-ı müşârün ileyh maiyyetine bir muavin ta'yini iktizâ-yı irâde-i seniyye'den olarak vâkı'an nâzır bulunan zâtın mahall-i me'muriyetine gelmeyecek surette özl-i şerisi zühûrunda masâlih-i eytâm mu'attal olmamak için muavin tayininin lüzüm-ı hakikisi olduğuna ve buna dahî bir mikdâr maaş tahsisi icâb-ı halden bulunduğuna binâen işbu maaşların sadrey-ni muhteremeyn hazerâtı ve Haslar ve Galata kadıları efendiler taraflarından alınmakta olan harc-ı idânenen tesviyesinden ve daha bazı maddelerde ilişik hâsıl olub çünkü idâne harcı olan kisede beş kuruluş müşâr ve (.....) ileyhâmın vâridât-ı mahsûsalarından olması cihetiyle ana dokunulması revâ görülmeyüb eğerçi ba'deezin emvâl-i eytâmın muhâsbesi nâzır-ı müşârünileyh tarafından ber-vechi hasbî rü yet olunacağı cihetle harc-ı muhâsebe olarak sadreyn hazerâtı taraflarına kisede beş kuruluşun alınmasına mahal kalmaz gıyı görünüyor ise de nâzır bulunan zât mücerred emvâl-i eytâmın muhâfazası için taraf-ı eşref-i saltanat-ı seniyyeden me'mur buyurulmuş olmasına mebnî rü yet-i muhâsebe maddesi icâb-ı me'muriyetten olub halbuki muhâsebe rü yetinden sonra usûl-i câriyesi vechiyle şer-i şerife tatbikan muâmelât-ı kalemiyyesi yine kısmet-i askeriye⁴ canî'inden icrâ olunacağından başka işbu harc-ı muhâsebe dahî sadrey-ni müşârünileyhimânın bâ fermân-ı âli temettuât-ı mahsûsalarından olmasıyla bunun dahî kendilere terki hâl ve maslahat-ı icâbından olacağından bu harclardan ketebe vesâireye maaş tefrik ve tahsisi olamayacağı gibi açıktan maaş tahsisi usûl-i hazîne-i celîleye tevâfuk edemeyeceğine nazaran bu dahî tecvîz olunmadığından zikr olunan maaşların hüsn-i tesviyesi hususuna sarf-ı efkâr olundukda idâne harcı kuruştta bir pâre hesabıyla alınarak bundan hâsıl olacak kesede onikibuçuk kuruluşun beş kuruluş sadreyn hazerâtıyla akçe idâne eden mehâkim taraflarına verilerek küsür yedibuçuk kuruluşun me'mur ketebe maaşlarını karşılık ittihâz olunması hâtıra gelerek her ne kadar harc-ı idâne mâl-ı yetimden verilmeyüb akçe istidâne eden zât tarafından alınmakta olmasıyla eytâma zararı olmayıb fakat o kadar harc alınması istidâne edecek olanlara ağırca gelir ise de tahkik olduğuna göre muayyen olarak kadîmden berü alınagelen kisede beş kuruluş idâne harcıncan

⁴ Pâdişahın emri, fermânı, arzusu. 1832 yılından sonra devlet bürokrasisinde yeni bir usul. Daha evvel, herhangi bir mesele, özet hâlinde yazılıp pâdişaha sunulur ve buna arz tezkeresi veya telhis, bunu yazana da telhisçi denirdi. Pâdişah, telhisi okuyarak konu hakkındaki fikrini üzerine yazardı. Bu yazıya "hatt-ı hümayun" denirdi. 1832 yılından sonra ise, arz tezkerelerinin, "ser kâtib-i şehriyârî" denilen pâdişahın özel kâtiplerine hitaben yazılması usul olarak kabul olunmuştur. Başkâtip, bunu pâdişaha okur, pâdişah şifahi olarak mütâlaasını bildirir ve bu mütalaa arz tezkeresinin altına ve eğik olarak başkâtip tarafından sadrâzama hitâben yazılırdı. İşte bu şekle irâde denmiştir. Meşrûtiyet'ten sonra ise bu usul terk olunmuş ve pâdişahlar, "vekiller heyeti" kararlarını tastik etmekle iktifâ etmişlerdir. Bununla beraber, bu tastike de irade denmekte devam olunmuş ve bu hal saltanatın ilgasına kadar sürmüştür. İrade usulü kabul olunduktan sonra fermanlar, ancak pek muayyen konulara: nişan, berat tevcihi, imtiyaz itâsi, kiliselerin tamiri, büyük rütbe ve memuriyetlerin verilmesi gibi şeylere inhisar etmiştir.

⁵ Asker sınıfından birisinin vefatı hâlinde mirasın şerî usûle göre vârislerine taksîmi. Bu iş yapana da "kassâm-ı asker" denilen zât yapardı.

başka kassam⁶ kâtibleri ve muhızrlar bâzı bahâne ile muayyenâttan ziyâde akçe ve bazan dahî kuruşta bir pareden onikibuçuk kuruş almakta olmalarına bu uygunsuzluğun önü kesdirilmesiyle beraber hem akçe alacaklara bâr olmayub hem mu`mûriyet maaşlarına karşılık ittihaz olunmak ve derece-i itidâlde olmak üzere idâne harcı kisede yedibuçuk kuruş hesabıyla alınarak bunun beş kuruş kemâkân sadreyn hazerâtıyla mehâkim-i şeriyeye virilib küsür ikibuçuk kuruşun sülüsü tayin buyurulucak muâvine ve sülüsânı nâzır-ı müşârünilyh maiyyetinde istihdâm olunacak ketebeye maaş mukabili tahsis olunub eğerçi tayin buyurulacak muâvine zikrolunan sülüs-ü harctan hâsil olacak akçe mertebe-i kifâyede görünüyor ise de muâvin olacak zât hasbe'l-maslaha ulemâdan olması lâzım geleceği misillü eshâb-ı ref' ve itibardan yâni İstanbul ve nihâyet Mekke-i Mükerrreme pâyelülerinden bulunması icâb-ı maslahattan olduğundan ve bu pâyelerde bulunan zâtun arpalığı dahî olarak ol halde sülüs-ü harc kifâyet edeceğinden maaş mukâbili ol mikdar harcla idâre eylemek üzere zikrolunan pâyeleri hâiz bulunan zevattan münâsib-i taraf-ı eşref-i hazret-i fetvâ-penâhîden bi'l-intihâb muâvinliğe me`mûr ve tayin buyurularak bervech-i muharrer alınacak harc ne miktara haliğ olur ise nâzır bulunan zât marifetiyle mah be mah muâvin ve ketebeye tevzî' ve itâ olunmak üzere icrâ-yı icâbı veyâhud vech-i aharla tesviyesi re'y-i aliyye menût idüğü ve bir de ihkâ-yı me`mûriyet için nâzır-ı müşârünilye bir mahal tahsisi iktizâ-yı halden olarak mahall-i münâsibi lede't-teemmül mülga masârifat hazînesi dâiresi şimdilik hâli ise de dâire-i merkûmenin bâb-ı fetevâpenâhiye bu'diyeti cihetiyle münâsib görünmediği misillü merbûtiyeti hasebiyle bâb-ı vâlâ-yı fetevâ-penâhîde ikâmeti yakışık alacağı derkâr olduğu halde orada dahî sadreyn-i izâm hazerâtu dâirelerinde hâli mahal bulunmayıb kadı efendi dâiresinde dahî bâzı ebniye ilâvesi gibi tekellüfâta muhtâc olunacağından ve Süleymâniyede olan mütevellî odalarında haftada birgün masâlih-i vakf ru yet olunarak eyyâm-ı sâirede hâli ve bâb-ı fetevâpenâhiye karib olmasıyla orası hâtıra gelmişse de anda dahî mertebe-i kâfiyede ebniye olmadığından ilerüde münâsib mahal bulunmak üzere şimdilik nezâret-i müşârünileyhimânın bâb-ı âlide icrâ-yı me`mûriyet ettiği dâirede ikâmet eylemesi emvâl-i eytâmın mahfuz mahalde olması lâzımeden olarak eğerçi bazı yerler hatırlara gelmiş ise de her birinde bir mahzûr görüldüğünden kemâkân bedestânde hıfz ile emr-i muhafazasına evvelkinden ziyâde me`murlar taraflarından takayyüd olunub emvâl-i eytâm vaz' olunan mahallin muhtâc-ı tâmir ve tahkîm olan yerleri var ise anın dahî icâbına bakılmak üzere nezâret-i evkâf-ı hümayuna havale buyurulması ve bu husus hakkında verilecek nizâmına ilâ-mâşâallahü-teâlâ düstûru'l-amel tutulmak üzere sicill-i mehâkime ve dîvân-ı hümayun kalemine dahî kayd olunması hususları

⁶ Eskiden miras taksimi ile meşgul olan ve mirasın şerî şekilde bölünmesine nezaret eden memur.

⁷ Osmanlı Devleti'nde bugünkü kabineye muâdil olan teşkilât. Birinci ve ikinci derecedeki siyâsî, idârî, askerî, şerî ve mâlî işler, her çeşitten şikayet ve davalar hep burada görüşülür ve karara bağlanırdı. Divan, hangi din ve milletten olursa olsun, kadın, erkek ve her sınıftan halka açıktı. Memleketin herhangi bir yerinde haksızlığa uğrayan, zulüm gören veya mahallî, adli teşkilat tarafından aleyhine haksız karar verildiği iddiasında bulunan, idârî ve askerî sınıflardan

tezekkür kılınmışlar ise de suver-i muharrere hakkında ve nizamnâme-i mezkûrun medlûl ve ifâdesi emrinde her ne vechile emr ü irâde-i seniyyeleri şerefsudûr buyurulmuş ise ana göre icrâ-yı muktezâları kassam kâtiblerinin komisyona verilen bir kıt'a memhur müzekkirelerinde mahdûd olarak müstahdem olan yirmibeş nefer kassam kâtibinin yekdiğere kefil ve zâmin olmaları bâbında ikiyüzyirmialtı târihinde şerefsâdır olan fermân-ı âlîde muharrer nizamların te`kîdiyle berâber içlerinde kefil olmayacakları var ise hemen bi'l-ihrac bundan böyle bilcümle ketebenin mutemedi ve kefil olacağı kimesne istihdâm olunub ricâ ve şefaât ve ibrâm ve iltimâs ile kâtib ve hoca tayin olunmak ve yamak tabir olunana şâkirdân tereke tahrir etmeyüb ve sandık küşâd etmeyüb tebyiz hizmetiyle geçindirilmek ve vukû' bulan terekelerin hâcelerin re'y ve ittifakiyla beynlerinde münâvebe ile tahrîri kendilere mufavvaz olub hiçbir taraftan sahâbet ve şefâat ile nevbetine tesâdüf etmeyen terekeye reis-i ketebe dahî olur ise tahrir edememek ve işbu usûl-i ta'diliyeye riâyet olunmasına kassam efendiler nezâret etmek üzere nizamlarının te`kîd ve tecdîdi iltimas olunmuş olub vâkı'an kassam kâtiblerinin yekdiğere zâmin olmaları nizamları iktizâsından olarak bu usûl muhızrlar hakkında dahî meriyyü'l-icrâ idüğünden bunun te`kîd ve tecdîdiyle mevâdd-ı sâirenin icrâsı yolunda olub şu kadar ki kassam tarafından bulunan ekser uygunsuzluk yamakaların tereke tahrir eylemelerinden neş'et eylediğinden eğerçi kendüleri bunun menini istid'â etmişler ise de işbu yamakları o mekûle hizmetlerde bazan kendüleri dahî istihdâm etmekte olmalarıyla bundan böyle yamaklar hiçbir taraftan ricâ ve şefâatla tereke tahrir etmeyüb şâyet hâceler kendülüklerinden yamaklarını tereke tahrir ettirir ve sandık açtırır ise ol halde istihdam eden kâtib yamağına kefil ve zâmin olmak lâzım geleceği misillü işbu nizâmdan sonra yamaklar kat'an tanınmayıb her bir hususta hâceler mesûl ve mu'âteb olarak irtikâbları vukû' bulur ise hâcelerin tazmîn ettirilib eğer ol hâcenin malı vukû' bulacak irtikâbı tazmîne vâfi olamadığı sûrette kefaletleri cihetiyle üst taraftı sâir mevcut olan hâcelere tazmîn ettirilmesi ve bir de kâtiblerin münâvebe ile tahrîr-i tereke eylemeleri muhassenâtı müstelzim olacağından bunun icâbı dahî lede't-tezekkür çünkü cânib-i kassâmdan başkâtibden mâada yirmi dört nefer ketebe mevcûd olmak hasebiyle usûl-i kadîmesi vecihle başkâtibe iki tereke virileceği misillü mevcûd olan yirmi dört nefer efendilere dahî birer tereke verilüb yazacakları terekeyi beynlerinde bi't-terâzi münâvebe sûretiyle tahrîr etmeleri münâsib olacağından münâvebe usûlü icra olunmak ve başkâtiblere kemâkân ikişer tereke verilmek üzere bu fikraların dahî derc ve ilâvesiyle nizâm-ı kadîmlerinin te`kid ve tecdîd olunması ve sâye-i meâli-vâye-i hazret-i şâhânede bu madde-i hayriye hakkında tutulacak usûlün her halde devâm ve istikrârı lâzımeden ve bu dahî me'murlarının ve erbâb olmalarına mütevakkıf mevâddan olub kassambaşılar kâtibi şerif efendi müsîn ve ihtiyar olarak hüsn-i ifâ-yı memûriyetine adimü'l-iktidâr bulunmak hasebiyle efendî-i mûmâileyhânın devâmına hâlel gelmemek ve kassam ketebesi hakkında sâlifü'z-zikr gösterilen usûl ve nizâmın suver-i icrâiyesine dâiman ve müstemirren dikkat ve nezâret eylemek üzere erbâb-ı liyâkattan âhar-ı münâsibinin merî olan usûl-i vecihle bi'l-intihâb kassambaşı kitabetine me'mûriyeti ve tereke esmânının hıfzına me'mûr

şikayeti olan herkes, Dvan-ı Hümayun'a bizzat başvurmak hakkına hâizdi ve bütün bu davalar burada büyük bir titizlikle görüldü.

buyrulan resîd-i mukayyidi efendiye öteden beri cânib-i sadâretten beşyüz guruş maaş verilmekte olmasıyla maaş-ı mezbûrun kemâkân itâsıyla işbu hizmette istihdâm olunması hususlarında dahî her ne vecihle emr ü irâde-i seniyyeleri müteallik buyurulur ise iktizâlarının icra buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir."

İstanbul Bâb Mahkemesi'nin reisi Bâb Nâibi'dir. Nâib Arapça bir kelimedir ve vekil anlamına gelir. Bâb Nâibi, işlerinin yoğunluğu nedeniyle İstanbul Kadısı'na vekâleten yardım eder, dâvâ dinler, karar verirdi. Hukuk hâkimlerine nisbetle sulh hâkimleri ne ise Bab Nâibleri de kadılarına göre öyledir.

Bâb Nâibi'nin, başkâtip, vekâyî kâtibi gibi birçok yardımcısı vardır. Kazasker Mahkemelerinde ise Bâb Nâibleri yerine, şeriyatçı denilen nâibler bulunurdu. İstanbul'da bulunan yirmi yedi mahkemenin en önemlilerinden biri Bâb Mahkemesi idi. Bugün İstanbul Şeriyeye Sicilleri Arşivi'nde Bâb Mahkemesi'nin 1665-1909 tarihleri arasında âit 544 şeriyeye sicili bulunmaktadır. Bu siciller, son yüzyılların İstanbul hayatı için çok önemli bilgiler içermektedir. Ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmeyen, fakat XVII. yüzyıl kaynaklarında adına sık sık rastlanan bu mahkeme II. Meşûtiyet'ten sonra mahkemelerin birleştirilmesine kadar devam etmiştir.

Bu mahkeme karı koca işlerine bakar, şimdiki noterler gibi bazı hükümleri tescil ederdi. Aynı zamanda yetimlerin mallarıyla ilgili işlere de bu mahkeme bakardı.

İlgili belgelerden de anlaşıldığı üzere 1860 yılında İstanbul Kismet-i Belediye Mahkemesi, İstanbul Bâb Mahkemesi'yle birleştirilmiş ve bu mahkemenin işlerini de İstanbul Bâb Mahkemesi üstlenmiştir. Şimdi de bu iki mahkemenin birleşmesiyle ilgili belgeyi kaydedelim:

"A'lâmü'l-ulemâi'l- mütebahhirîn efzâlü'l- fuzalâi'l- müteverrin yenbüü'l- fazli ve'l-yakîn keşşâfû'l- müşkilâtü'd- dîniyye hallâlü'l- muvazzalâti'l- yakîniyye miiftâhü künûzi'l- hakâyiki misbâh-i rumûzi'd- dekâyiki el- mahsûsu bi sunûfi avâtîfi'l- meliki'l- a'lâ Anadolu Kazaskerliği pâyesi olub hâlâ İstanbul kadısı ve mecidiye nişân-ı hümâyunum ikinci rütbesinin hâiz ve hâmilî Mevlânâ Mustafa Nazif Bey edâmallâhü teâlâ fazâilühü tevki-i refi-i hümâyunum vâsul olıcak ma'lûm ola ki,

Dârü'l-hilâfeti'l- aliyemde ve Bilâd-i selâsede vâki' esnâf-ı ma'lûme terekeleri mine'l-kadîm İstanbul kadılarına merbût ve muhavvel olduğundan esnâf-ı malûme-i mezkûreden vefat eden terekeleri İstanbul kadılarına mahsûs olan dâirede kismet-i belediye mahkemesi tarafından tahrîr ve mezkur terekelerin emvâl-i eytâm müdürü marifetiyle muhâfaza ve nizâm-ı müessesesine tatbîkan irbâh olunmakta ve hukuka munâka de'âvi dahî bâb mahkemesi nâmıyla başkaca ketebe marifetiyle rü'yet olunmakta ise de bu defa kismet-i belediye mehkemesi bâb mahkemesine ilhâk ile mahkeme-i vâhide itibâr olunduğuna ve mahkeme-i mezbûre ketebesinden hoca itibâr olunanların dahî istanbul kismet-i askerîye mahkemesiyle Üsküdar ve Galata mahkemeleri kâtibleri misüllü kefâlet ve nizâma rabtı muhassenât-ı adliye müstevcib idiğüne binâen ba'de ezin kismet-i belediye mahkemesi bâb mahkemesine ilhâk ve mahkeme-i vâhile itibârıyla el-yevm bâb başkâtibi bulunan müderrisin-i kiramdan mevlânâ es-seyyid Ahmed Raûf zîde ilmühü mecmû' ketebe başkâtib ve on nefer ketebe hoca ve yedi nefer dahî mülâzim i'tibâr olunarak müdür-i mumâileyh hâzir

olduğu halde hoca itibar olanlar birbirlerine kefâlet-i müteselsile ile kefil olub kendülerinden memhûr kefâletnâme ahz kılınarak bundan böyle her kimin zimmetine emvâl-i eytâmdan akçe taalluk eder ise mâlik olduğu emval ve eşyası bedeli behemehal der-akab furûht olunub esmâni zimmetine taalluk ile ne akçeye mahsuben itâ ve vefâ etmediği sûrette bâkisi hasebi'l-kefâle sâirlerine tazmîn ettirilerek ashâb-ı hukuka tamamen tediye ve ifâ olunması ve başkâtibi bulunan ile sâir hoca itibar olunan on nefer ketebeden her biri birer terekeye sırasıyla ta'yin ve bi'l-münâvebe tahrir kılınmak ve kendilerinden memhûr kefâletnâme ahziyle birbirlerine kefâletleriyle bi't-tediye müzekkere⁸leri zimemâti ve emvâl-i eytâm nemâsiyla tahsilâtından dahî kangısının zimmet ve zâyîâtı zuhûr eder ise cümlesine tazmin ettirmek ve tahrir olunan terekelerin sûret-i tesviyesi zimmında vekû' bulan de'âvi şer'iyyesinin istimâ'ı mahkeme-i mezkûre nâibi bulunanlar huzûrunda murafaât-ı sâire misüllü icrâ olunub hasebe'l-icâb İstanbul kadıları huzûrunda müsteşar ve vekâyi kâtibi bulunanlar hâzır oldukları halde rü'yet ve tesviye kılınması ve başkâtib ile hoca itibar olunan on nefer ketebeden her biri yekdiğerine zîr-i idaresinde olan terekenin ne sûretle rü'yet ve tesviye olunduğunu bilmek üzere suâl ve bu vech ile bildikleri âhara nezâret etmek ve içlerinden birinin mugâyir-i nizam harekete ictisârını diğeri bildiği halde der-akab âmiri tarafına ifâde eylemek ve zikrolunan mülâziminden biri hocalık münhal oldukça hoca itibar olunarak kefaleti icrâ olunub muhâkeme-i mezkûre muhızrânından üç neferi dahi terekeye dâir hidemâtda istihdâm olunmak üzere intihâb olduğundan mahkeme-i mezbûre muhızırbaşı⁹si ile zikr olunan üç nefer muhızrânın birbirlerine kefaletleri bi'l-icrâ yedlerinden memhûr sened ahz olunarak terekelerin zimemâti ve emvâl-i eytâm nemâsiyla tahmilâtından kangısının zimmet ü zâyîâtı zuhûr eder ise cümlesine tazmîn ettirmek üzere ve nizâma rabt kılınmış olduğundan ol bâbda berfermân-ı emr-i şerifim ısdârı sen ki mevlânâ-yı müşârünileyhsin tarafından inhâ olunmuş ve ber müceb-i inhâ icrâsı bi'l-fül şeyhülislam ve müftiyü'l-enâm olub mecidiye nişân-ı hümayunum birinci rütbesini hâiz ve hâmil olan alemü'l-ulemâi'l-mütebahhirin efzâlü'l-fuzalâti'l-müteverriin 'yenbüü'l-fazl-i ve'l-yakîn mevlânâ Sadeddin Efendi edâmallâhü teâlâ fezâilühü tarafından dahî işâret kılınmış olduğundan keyfiyet taraf-ı eşref-i pâdişâhaneme arz ile lede'l-istizâne icrâ-yı iktizâsı husûsuna irâde-i seniyye-i mülûkânem taallukuyla emr-i hümayûn-ı şâhânem sunûh ve sudûr eylemiş olmağın muktezâ-yı münîfi üzere nizâm-ı mezkûr Dîvân-ı Hümayunum kayd ile ilânen ve tenbihen işbu emr-i celîlü'l-kadrim ısdâr ve itâ olundu. Keyfiyet mâlûm oldukda bâlâda beyân olduğu üzere emvâl-i eytâmın her halde telef ve sereftien vikâyesine ve nizâm-ı mezkûrun bundan böyle düstürü'l-amel tutulmasına mezîdü'l-itinâ ve dikkatle hilâf-ı vaz' ve hareket vukûunun be-gâyet tehâşi ve münâcebet eylesesin şöyle bilesin alâmet-i şerifeme i'timâd kılâsın.

Tahrîren fi Cumâde'l-ülâ sene 1277 (-- . 11 . 1860)"

⁸ Devlet dâirelerinin birinden, resmî bir işe dâir merciine yazılan yazıya verilen isimdir.

⁹ Davacıları mahkemeye çağırarak işiyle görevli olan "muhızır"ların başına verilen addır. Kazasker Mahkemeleri gibi muhızır sayısı çok olan yerlerde bulunurdu.

Aşağıdaki belgede İstanbul Kısım-i Belediye Mahkemesi'nin İstanbul Bâb Mahkemesi'ne ilhak edilmiş hâlinin nizamnâmesi maddeler hâlinde kayıtlıdır. Bu nizamnâme de yine aynı ferman defterindeki belgeler arasındadır:

"İstanbul kısım-i belediye mahkemesi bâb mahkemesine ve bu defa ilhâk olunarak bâb mahkemesi ketebesinden hâce itibâr olunan zırde muharrerü'l-esâmî ketebe beyninde mer'î ve mu'teber tutulmak üzere bir mukaddime ve on maddeyi hâvi nizamnâmedir.

Mukaddim:

İstanbul kısım-i askeriye ve Galata ve Üsküdar mahkemesinde icrâ olunduğu misülli emvâl-i eytâmın emr-i muhâfaza ve hüsn-i idâre ve teleften vikâyesi hakkında müessis olan nizâma tatbikan başkâtib ile hâce itibâr olunan on nefer efendilerden her biri takdim eyledikleri bir kut'a kefâletnâme mucibince birbirlerine kefâlet-i müteselsile ile kefil olarak vukû' bulan terekeyi tahrîr ve zimmında olan mesâlih-i hüsn-i tesviye ve rü' yete itinâ ve dikkat edüb hilâf-ı hareketde bulunmayacaklardır.

Birinci madde: Hâce itibâr olunan on nefer efendiler bâb mahkemesi saff-ı evvel ashâbından bulunmalarıyla bunlar terekeye dâir olan mevâddı tesviye eyleyecekleri misülli kadîmi vecihle bab mahkemesine âit olan mevâdd-ı sâireyi rü' yet edeceklerdir.

İkinci madde: Kısım-i belediye mahkemesinin bab mahkemesine ilhâkından evvel tahrîr olunub resîde-i hitâm olmayan terekelerin muhâsabeleri hâce itibâr olunan ketebe ma'rifetleriyle rü' yet olunub anlar dahî ol terekelere kesb-i vukuf ve ittilâ' eyleyeceklerdir. Ancak ol terekeler hakkında kısım-i belediye memurlarının mesuliyetini mücib olur şey zuhûr eder ise yalnız kendilerine âit olacaktır.

Üçüncü madde: Bir terekenin tahrîrine me'mur olan kâtib ol terekeyi bi't-tahrîr âdetinde terekenin kemiyet ve resîdâtının mikdârı husûsât-ı sâiresi eğerçi emvâl-i eytâm müdürü fazîletlü efendi tarafından suâl olunacak ise de hâce itibâr olunan ketebe dahî suâle mezûn olub gerek terekeyi tahrîr eden kâtib ve gerek ol terekenin muhîrî yedinde bir akçe tevkîf olunmasına itinâ ve dikkat eyleyecektir.

Dördüncü madde: Bir tereke kaleme alındıktan sonra ol terekeye müteferri' olan mevâdd-ı sâirenin rü' yet ve tesviyesi hakkında terekeyi tahrîr eden kâtib efendinin hakîkaten özr-i şerisi olub da mahkemede bulunamadığı taktîrce mevâdd-ı mezkûrenin tehir olunması için hâce itibâr olunan ketebeden birinin marifetiyle rü' yet ve tesviye olunacaktır.

Beşinci madde: Başkâtib bulunan ile sâir hâce itibâr olunan on nefer ketebeden her biri birer terekeye sırasıyla ta'yin ve bi'l-münâvebe tahrîr olunub terekelerden usûlü vecihle ketebeye âit olan hâsılât yalnız başkâtib ile hâce itibâr olunanlar beyinlerinde seviyyen taksîm olunub sâir ketebeden bir ferd vechen mine'l-vücûh kaksimde dâhil olmayacaklardır.

Altıncı madde: Hâce itibâr olunan ketebeden biri bi'l-me'mûriye bir tarafa azîmeti takdîrinde tahrîr etmiş olduğu terekenin muhâsabeleri rü' yet olunarak ketebe-i mûmâ ileyhinden birine ihale olunub avdetine değin yerine mülâziminden birinin hâce olması câiz olmayacaktır.

Yedinci madde: Tahrîr olunan terekelerin sûret-i tesviyesi ve zimmında olan deâvî-i şeriyenin istimâ mahkeme-i mezkûre nâibi bulunan efendiler huzurunda

murâfaât-ı sâire misüllü icrâ olunacak ise de ancak terekeye dâir olub rü`yet ve tesviyesi mütâlaa ve müzâkereye mutavakkıf olan ba`zı vaad dahî fazietlü müsteşar efendi ile vekâyî` kâtibi bulunan efendilerin inzimâm-ı re`y ve marifetiyle tesviye olunacağından bu misüllü mevâddı ketebe-i mûmâ ileyhim onlara dahî ifâde eyleyecektir.

Sekizinci madde: Gerek başkâtib ve gerek hâce itibar olunan nefer ketebeden her biri yekdiğerine zîr-i idâresinde olan terekenin ne suretle rü`zûn olub velhâsıl yekdiğeri âhara nezâret hususuna müsâmaha ve tekâsül etmeyecektir.

Dokuzuncu madde: Hâce i`tibâr olunanlardan biri bi`l-me`mûrin bir tarafta azîmeti suretinde sâire nezâreti münkati` olduğu ecilden azimetinden sonra diğेरinin hüdânekerde zimmet ve zayıatı vuku` bulur ise ol zât tazmîn hususunda dâhil olmayacaktır.

Onuncu madde: Mahkeme-i mezbûre muhızrânından üç nefer muhızr dahî mahkeme-i mezbûrenin hidemât-ı sâiresinde istihdâm olunacakları misüllü terekeye dâir hizmetlerde istihdâm olunmak üzere intibâh olunduğundan mahkeme-i mezkûre muhızrbaşısı ile zikrolunan üç nefer muhızrânın birbirlerine kefâletleri bi`l- icrâ yedlerinden memhûr senedler ahz olunub terekelerin zimemâtı ve emvâl-i eytâm nemâsıyla tahsilâtından kangısının zimmet ve zayıatı zuhûr eder ise cümlesine tazmîn ettirilecektir.

İşbu nizamnâmenin mevâdd-ı mûndericesi taraflarımızdan temâmıyla kabul olunub zeyli imzâ ve temhir olunmuştur.

Fi 29 Rebîülâhîr sene 1277 (15.11.1860)

1-Serketebe Esseyyid Ahmed Rauf , 2-es- Seyyid el- Hâc Hasan Hüsnü , 3-es- Seyyid Hâfız Ahmed Arif , 4-es- Seyyid Mehmed Said , 5-Hâfız Mehmed Ali , 6-Mehmed Keşfi , 7-es- Seyyid Mehmed Hayrullah , 8-es- Seyyid Mehmed Asım , 9- es-Seyyid Abdülgafur Hâmid , 10-İbrahim Hilmi , 11-es- Seyyid el-Hac Hasan Râsîh , 12-Ser Muhızran Ömer , 13-Muhızr el-Hâc Yusuf , 14-Muhızr Ahmed , 15-Muhızr Mustafa"

Osmanlı Devleti Döneminde, devlet yöneticileri tarafından, hem müslüman, hem de gayr-ı müslimlerin dul ve yetimlerinin ve diğेर yardıma muhtaç kişilerin toplum içindeki yaşamlarını garanti altına almakve onların maduriyetlerini önlemek amacıyla yukarıda örnekleri görüldüğü gibi çeşitli hükümler sâdır olmuştur. Sözkonusu bu hükümler kadılarına hitâben yazılmış ve onlara gönderilmiştir.

Bu itibarla kadıların Osmanlı Devleti'ndeki hukukî statüleri hakkında biraz bilgi vermek faydalı olacaktır. Osmanlı Devleti'nde çok kapsamlı yetkileri bulunan ve şerî mahkemelerde görev yapan kişilere kadı denmekteydi. Osmanlı adliye teşkilatının temel taşı olan kadılar, buldukları yerin hem hâkimi, hem belediye başkanı ve hem de halkın bu konuda müracaat edebileceği sosyal güvenlik makamıydı.

Kadılar, şerî hükümleri icrâ etme, şeriye sicillerini yazma, velî veya vâsîsi olmayan küçükleri evlendirme, yetimler ve kayıp kişilerin mallarını muhafaza etme, vâsî ve vekilleri tâyin, yahut gerekirse bu vekilleri azletme, vakıfları teşçillerini yapıp muhâsebelerini kontrol etme ve evlenme akitlerini icrâ etme gibi kısaca bütün şerî konularda tasarruf hakkına sâhiptiler.

BİBLİYOGRAFYA:

-213 Nolu Ferman Defteri, İstanbul Kadılığı Şeriyye Sicilleri Arşivi.; -Dönmez, İbrahim Kâfi, İslam Ansiklopedisi "Yetim" maddesi, İstanbul.; -Eren, Fikret, Prof. Dr. Osmanlı Dönemi Vakıfları, V. Vakıf Haftası Restorasyon ve Vakıfların Ekonomik Sosyal Etkileri Semineri, 7-13 Aralık 1987.; -Eryüksel Ahmet, İstanbul Kadılığı 213 Nolu Ferman Defterine Göre 1831-1863 Yılları Arasında Sosyal ve İktisâdî Hayata Dâir Kararlar. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 1990, İstanbul.; -İpşirli Mehmet, "Bâb Mahkemesi" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Temmuz 1991, İstanbul.; -Kazıcı, Ziya, Dr., İslâmî ve Sosyal Açından Vakıflar, İstanbul, 1985. -Kütükoğlu Mübahat S., Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1940 Tarihli Narh Defteri, 1983, İstanbul.; -Pakalın Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, 1983, İstanbul.; -Sertoğlu Mithat, Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü, İstanbul.; -Şeker, Mehmet, Yrd.Doç.Dr., İslamda Sosyal Dayanışma Müesseseleri, Ankara, 1984.; -Uzunçarşılı İ.H., İlmiye Teşkilâtı, Ankara.

صورتی و بیچارگی

در صورت و جوار شکر با سینه زدن است بر بویک ایستادن این خانه و مکان و ایضا که سره کشف
 و تحقیق نمایی از آن تا بنیاد علم طاعت زبانه هم هیچ الحقه اولاد و اطفال بودند بود بود و حضور بر کوشش و
 تدریس است از تمام شی استی ملک ایچون و قویع بود و چون تحقیق کردیم با سبب این که کشف هم صحنی از بویک نظارت
 می بری که بود که مهور به نوری المسی حضرت با راستی از آن سر سینه ملق و شرف در بویک است اولاد حضرت
 بود با بود احدی که بود که بقیه ملک یا بنیاد علم طاعت شکر با سینه زدن است بر بویک ایستادن این خانه و مکان و ایضا که سره کشف
 جا از آن در نظر با سینه زدن است بر بویک ایستادن این خانه و مکان و ایضا که سره کشف
 که بقیه ملک ایچون و قویع بود و چون تحقیق کردیم با سبب این که کشف هم صحنی از بویک نظارت
 بویک بنیاد علم طاعت شکر با سینه زدن است بر بویک ایستادن این خانه و مکان و ایضا که سره کشف

